

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΠΑΤΗΣ

ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ *της* ΣΜΥΡΝΗΣ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Στις φλόγες της Σμύρνης**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Ντίνος Κουμπάτης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Μαρία Μπανούση
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Χρυσούλα Μπουκουβάλα
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνη Λαδοπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Ι. Πέππας ABEE
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Ντίνος Κουμπάτης, 2013
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2013

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2013, 4.000 αντίτυπα

ISBN 978-618-01-0284-0

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομυχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΝΤΙΝΟΣ ΚΟΥΜΠΑΤΗΣ

ΣΤΙΣ ΦΛΟΓΕΣ *της* ΣΜΥΡΝΗΣ

Ζητώ Σταυρόν, μέγáλoν Σταυρόν επί του οποίου να δοκιμάσω την ευχαρίστησιν καθηλούμενος, και μη έχων έτερόν τι να δώσω προς σωτηρίαν της ημετέρας Πατρίδος, να δώσω το αίμα μου.

Ούτω εννοώ το επ' εμοί την ζωήν και την αρχιερωσύνην.

Ο ΣΜΥΡΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Πολλές λέξεις στο βιβλίο που χρησιμοποιούνται μέχρι σήμερα προέρχονται από παραφθορές της τουρκικής γλώσσας, αλλά και άλλες γλώσσες ευρωπαϊκές. Στις υποσελίδες σημειώσεις σημειώνονται ως εξής οι συντμήσεις: *γαλ.* γαλλική, *ιταλ.* ιταλική, *αλβ.* αλβανική, *ενετ.* ενετική, *λατιν.* λατινική, *μσν.* μεσαιωνικό, *κρητ.* κρητική, *ιδιωμ.* ιδιωματισμός, *έκφρ.* έκφραση. Οι λέξεις που δε «χαρακτηρίζονται» προέρχονται απ' την τουρκική γλώσσα.

Καθώς το βαπόρι απομακρύνεται, καθώς οι φωνές και τα κλάματα, οι στριγκές κραυγές των μανάδων και τα ουρλιαχτά πόνου των παιδιών ανεβαίνουν προς τον ουρανό μαζί με τους μαύρους, πυκνούς καπνούς απ' την πόλη της Σμύρνης που έχει παραδοθεί στις φλόγες, κουρνιασμένος στην αγκαλιά της μάνας μου, κρατώντας σφιχτά το χέρι της μεγαλύτερης αδελφής μου, κλαίω ασταμάτητα από φόβο, κλαίω για τα σπίτια μας που είδα να σωριάζονται στη γης σαν χάρτινοι πύργοι, κλαίω για τον πατέρα μου και τον παππού και όλους τους συγγενείς μου που χάθηκαν μέσα στο απελπισμένο πλήθος και δεν μπόρεσαν να μπουν μαζί μας στο καράβι.

Προσπαθώ να καταλάβω τι ακριβώς έχει συμβεί, γιατί από τη μια στιγμή στην άλλη η δυστυχία χτύπησε την πόρτα μας κι εμείς την αφήσαμε να περάσει μέσα και να μας καταστρέψει.

Πόσο ωραία ήταν η ζωή στη Σμύρνη! Στα σοκάκια, στις συνοικίες της, στην προκυμαία, όπου κάθε Κυριακή κάναμε με τους γονείς τις βόλτες μας και μας υπολήπτονταν και μας χαιρετούσαν όλοι οι καλοί άνθρωποι, κι έπειτα περνούσαμε στα ωραία ζαχαροπλαστεία, να φάμε τα παιδιά μια πάστα, ένα λουκούμι, ή μια βανίλια «υποβρύχιο» και οι μεγαλύτεροι ν' απολαύσουν έναν «τούρκικο» καφέ, ένα λικέρ οι κυρίες και οι δεσποινίδες το φρέσκο σαραγλί ή το καταΐφι τους.

Στα δεκαπέντε μου άλλο δεν ονειρευόμουν παρά να συνεχίσω να ζω στην όμορφη αυτή πόλη, κοντά στους δικούς

μου, κληρονομώντας με τα αδέρφια μου τη δουλειά του πατέρα μας, ένα μεγάλο εργοστάσιο λαδιού, που κι εκείνος είχε κληρονομήσει απ' τους προγόνους μας, μία επιχείρηση εισαγωγών-εξαγωγών και τα κτήματά μας έξω απ' τα Βουρλά.

«Να σπουδάσετε, παιδιά μου!» έλεγε ο πατέρας. «Μα να μην αφήσετε τη δουλειά που σας δίνει ψωμί και που έθρεψε γενιές και γενιές του σογιού μας απ' τον 17ο αιώνα μέχρι σήμερα...»

Τον άκουγε ο παππούς και χαμογέλαγε στρίβοντας το παχύδασο μουστάκι του, ικανοποιημένος απ' τα όσα μας δίδασκε ο γιος του ενώ κρυφοκοιτούσε να δει τις αντιδράσεις μας, κάνοντας δήθεν τον αδιάφορο, ασχολούμενος με τον ναργιλέ του, το μόνο πάθος της ζωής του, όπως έλεγε.

«Ηρεμούν τα νεύρα μου», μας εξηγούσε, «σαν βάζω αυτό τον διαβολεμένο καπνό στο στόμα μου! Οι δουλειές έχουν, βλέπετε, και τις στενοχώριες τους... Όμως μόνο μέσα απ' τη δουλειά κατορθώνουμε και ζούμε. Κι εμείς, η οικογένειά μας, αφότου φτάσαμε στην Ιωνία, δεν πάψαμε στιγμή να δουλεύουμε τη γη και τους καρπούς που μας χαρίζει...»

Έπειτα αναθυμόταν την ιστορία της οικογένειας και την εγκατάστασή της στη Μικρά Ασία, σαν μετά τον ξεσηκωμό της Κρήτης καράβια ολάκερα γέμισαν με Κρητικούς που δεν υπέμειναν τη σκλαβιά και ήρθαν προς αυτά τα μέρη.

«Τι ήντονε οι ντόπιοι;» έλεγε. «Όπως μας είπαν κι εμάς οι πατεράδες κι οι παππούδες μας, ούτε τσιφλικάδες ούτε φατόροι* ή τίποτις άλλο σπουδαίο! Μπαγμπάν,** κιαφιρί***

* Μεγαλέμπορος, έμπορος σταφίδας ή δημητριακών και λαδιού.

** Αμπελουργοί.

*** Αγελαδοτρόφοι.

και μπαλίκτοι* ήντονε. Πολλοί από δαύτους ήσαν σκλάβοι από πολέμους ή κάτοικοι άλλων περιοχών που τους είχαν φέρει εκεί για να αυξηθεί το τουρκικό στοιχείο. Μ' ένα όνομα τους αποκαλούσαν «κεσιμιτζί» ή «βακφί», που θα πει “σκλάβοι”, και σύμφωνα μ' έναν νόμο του 1573 ή 981 από Αιγείρας,¹ αποτελούσαν ένα πλήθος σκλάβων του Σουλτάνου Οχράν. Μετά άρχισαν να δημιουργούν μία νέα κάστα, τους απελεύθερους, ή όπως τους αποκαλούσαν στη γλώσσα τους «αζάντεγαν».* Απ' ό,τι μου μετέδωσαν κι εμένα οι παππούδες σας, σαν ξέσπασαν τα Ορλοφικά, όπου η Πελοπόννησος κι η Κρήτη ξεσηκώθηκαν κατά του Τούρκου, έφτασαν και οι πρώτοι δικοί μας σ' αυτά τα χώματα».

Αφηγούνται ωραία ο παππούς κι εμείς τον ακούγαμε ευχάριστα.

«Αυτά δε θα σας τα διδάξουν στα σχολειά», επενέβαινε η μητέρα μας. «Την Ιστορία τα βιβλία τη γράφουν όπως θέλουν. Όμως οι γέροντες κρατάνε την πραγματική Ιστορία και στη μνήμη και στην καρδιά τους και τη μεταλαμπαδεύουν στους νεότερους».

Η μητέρα μας είχε τελειώσει το Παρθεναγωγείο και είχε αποκτήσει πολλές γνώσεις και απ' τα βιβλία που διάβαζε. Σαν τέλειωσε τις σπουδές της, βιάστηκε να τη ζητήσει σε γάμο ο πατέρας μας, οι δικοί της δέχτηκαν κι αυτή αφοσιώθηκε εξ ολοκλήρου στη νέα της οικογένεια και στις εργασίες του εργοστασίου, όπου κρατούσε τα λογιστικά αλίσια-βερίσια του.

Εμάς μας άρεσε να μαθαίνουμε κι εγώ εκστασιαζόμουν

* Ψαράδες.

** Απελεύθερος.

ν' ακούω για ιστορικά γεγονότα, και κυρίως όταν πρωταγωνιστές ήσαν οι Έλληνες.

«Τα Ορλοφικά, λοιπόν!...» έλεγε ο παππούς κι έστριβε και ξέστριβε το παχύ μουστάκι του. «Ε, λοιπόν, σαν οι Ρώσοι πήραν τα πάνω τους και απειλήθηκαν αρκετά απ' τις τουρκικές ορδές, απεφάσισαν να δράσουν και φυσικά επιθυμούσαν και τη συνεργασία των υπόδουλων Ελλήνων. Ξεκίνησε ο Μέγας Πέτρος το σχέδιο, αλλά αυτό ολοκληρώθηκε με την Αικατερίνη τη Δεύτερη, η οποία, με πρόσχημα την προστασία των ομοδόξων της χριστιανών, ξεκίνησε τον πόλεμο με την Υψηλή Πύλη. Σαν κάποια στιγμή τα βρήκε σκούρα απ' τους Τατάρους στον Δνείπερο, σκέφτηκε να κινητοποιήσει και τους Έλληνες. Έτσι, έστειλε κρυφούς και φανερούς πράκτορες στη χώρα μας, που ήρθαν σ' επαφή με “συνδέσμους”, όπως ο Γεώργιος Παπάζωλης, ο Εμμανουήλ Σάρρος, ο αρχιμανδρίτης Δαμασκηνός, ο Αδαμόπουλος και άλλοι, και άρχισαν να συνεννοούνται και να προετοιμάζονται...»

Ο μικρός μας, ο Μανόλης, που ο ίδιος ο παππούς απαιτούσε να τον φωνάζουμε «Μανολιό», απορούσε πώς θυμόταν τόσα πράγματα και ονόματα ο πατέρας του πατέρα μας.

«Άμα κάτι σου κάμει εντύπωση και σ' αρέσει το θυμάσαι για πάντα, γιατί χαράζεται στις μνήμες του νου», του απαντούσε εκείνος.

Ξανάστριβε μετά το μουστάκι του, το οποίο ενίοτε περνούσε και μ' ένα στρώμα φούμο, ξερόβηχε για να τον προσέξουμε και συνέχιζε τη διήγησή του.

«Λοιπόν, σας έλεγα πώς προετοιμάζαν τους Έλληνες για την Επανάσταση, και κυρίως τους Πελοποννήσιους, τους Ηπειρώτες και τους Κρητικούς, αλλά κι άλλους νησιώτες. Οι σύμβουλοι της Αικατερίνης της Δεύτερης, που ήσαντε τρία

αδέρφια, οι Γκριγκόρι, Αλεξέι και Φιόντορ Ορλόφ, είχαν εγκατασταθεί στη Βενετία κι από εκεί κατηύθυναν τις πολεμικές επιχειρήσεις. Στα τέλη του Ιουλίου του 1769 άρχισε η αποστολή της πρώτης ρωσικής ναυτικής μοίρας στο Αιγαίο, με διοικητή τον ναύαρχο Γκριγκόρι Σπυριδόφ και τον Άγγλο αξιωματικό Γκρέιγκ, ο οποίος υπηρετούσε στο ρωσικό ναυτικό. Χρέη τοποτηρητή του στόλου είχε ο Μυκονιάτης πλοίαρχος Αντώνιος Ψαρός. Η δεύτερη ρωσική μοίρα ξεκίνησε από τη Βαλτική λίγο αργότερα με διοικητή τον Σκοτσέζο Έλφινστον και στις αρχές Ιουνίου, να στο Αιγαίο και η τρίτη ρωσική αποστολή με διοικητή τον υποναύαρχο Φιόντορ Ορλόφ. Ενώθηκαν οι τρεις αποστολές, οι οποίες σαν έπλευσαν, κηρύχτηκε επανάσταση».

Σαν έφτανε ν' αργέψει την ιστορία του ο παππούς, ο Μανολιός ανησυχούσε και τον βίαζε να βιαστεί.

«Κι εκεί τι έγινε, παππού; Ναυμαχία; Και ποιοι νίκησαν;»

«Σαν τι να 'γινε; Ξεκίνησε η πολιορκία της Κορώνης. Επαναστάτησαν και οι Μανιάτες στον Μυστρά με τη βοήθεια των Ρώσων, ξεσηκώθηκαν κι άλλοι απ' την Αχαγιά μέχρι την Τριπολιτσά, αλλά ξεσηκώθηκαν και πολλά νησιά και η Κρήτη, με αρχηγό εκείνο το παλικάρι που το έλεγαν Δασκαλογιάννη».

«Και πες», επέμενε ο μικρός, «εμείς νικήσαμε;»

Πικρά χαμογελούσε ο παππούς, αναστέναζε και ολοκλήρωνε τη διήγησή του.

«Οι Τριπολιτσιώτες δέχτηκαν σκληρές επιθέσεις, όπου η Μεθώνη δεν άντεξε και μόνο το Ναυαρίνο κρατούσε. Εκεί παρευρέθηκε κι ένας απ' τους Ορλόφ, ο Αλεξίος, και πήραν φαλάγγι τον τουρκικό στόλο, μα η αποτυχία βάραινε τους Συμμάχους. Ακολούθησε η μάχη του Τσεσμέ,² εδώ έξω, στα νερά μας, κι εκεί οι τουρκικές ναυτικές δυνάμεις έπαθαν την

πλάκα της ζωής τους και αποδεκατίστηκαν. Αλλά οι Τούρκοι πήραν τα πάνω τους στα Δαρδανέλλια, όπου τους βοήθησαν οι Γάλλοι σύμμαχοί τους...»

Απ' την πλευρά μου εγώ, ο οποίος αγαπούσα την Ιστορία, απορούσα πώς οι Γάλλοι ήσαν πρώτα σύμμαχοι των Τούρκων κι έπειτα έγιναν των Ελλήνων...

«Α!...» μου απαντούσε ο παππούς. «Η πολιτική είναι πράγμα άλλο... Είναι στις μέρες μας αυτή που με το έτσι θέλω διαμορφώνει την Ιστορία. Θα καταλάβεις με τον καιρό... Υπάρχουν κλίκες, παιδί μου, οι οποίες κυβερνούν τον κόσμο... Αυτές οι κλίκες έχουν συμφέροντα και πράττουν ανάλογα. Κοιτάζουν το συμφέρον τους και συμπεριφέρονται στους αδύναμους λαούς όπως τους συμφέρει. Αν κάνεις τα κέφια τους, είσαι μαζί σου. Αν τα κάνουν οι άλλοι, πάνε με το μέρος τους».

«Και τώρα; Τώρα που λέγονται τόσα;» ρωτούσε σηκώνοντας τα μάτια απ' το κέντημά της η μεγαλύτερη αδελφή μου, η Ιφιγένεια.

Ο παππούς ξεφυσούσε σαν να τον στεναχωρούσαν τέτοιες ερωτήσεις, μα δεν αργούσε να δώσει την απάντηση: «Τώρα, κόρη μου, τα 'χουν κάνει... κουλουβάχατα! Μια λένε πως μας αγαπάνε και μας συμπαραστέκονται και μια μας απειλούν πως συμπαθούν τους Τούρκους...»

Σώπαινε. Ο Μανολιός έμπαινε στη μέση με τις απορίες του: «Δηλαδή, σαν να λέμε, θέ'νε να μας βάλουν να μαλώσουμε με τους Τούρκους;»

Τότε έμπαινε στη συζήτηση ο πατέρας, για να εξηγήσει πως οι Τούρκοι είχαν στοιχίσει πολλά στον ελληνικό λαό και στην ιστορία του, μα πως τώρα ήταν πια άβουλα όργανα στα χέρια των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες τους υπόσχονταν κι εκείνοι πίστευαν.

Στα σχολεία δε μας μάθαιναν σπουδαία πράγματα για την Ιστορία μας και για την κατάρκτηση των ελληνικών εδαφών απ' τους Τούρκους. Οι προηγούμενες γενιές από εμάς ίσως έμαθαν κάτι περισσότερο, όσοι μπόρεσαν να παρακολουθήσουν τη «θύραθεν παιδείαν» και οι δάσκαλοι τους εμπιστεύτηκαν περισσότερο από αυτά που απαγόρευε το καθεστώς. Λίγα πράγματα ξέραμε για τα κλέη των προγόνων μας και τα όσα είχαν συμβεί ανάμεσα στους Βυζαντινούς και τους κατακτητές τους.

«Για να λέμε και την αλήθεια», κατέληγε πάντα ο παππούς, «εγώ την ευθύνη τη ρίχνω στους δικούς μας. Στους Βυζαντινούς ντε...» Ξεροκατάπινε καθώς μια πικρία ζωγραφιζόταν στο πρόσωπό του, πριν συνεχίσει να μιλάει μετά από λίγη ώρα: «Κι αν θέλετε να λέμε τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη, το Βυζάντιο είναι υπόλογο, γιατί κανένας αυτοκράτορας δεν ήταν γνήσιος Έλληνας. Ναι, αυτό που σας λέω. Βρείτε μου έναν και θα σας πω “μπράβο”! Βλέπετε; Κανείς! Ούτε ο πρώτος, ο Μέγας Κωνσταντίνος, ούτε ο τελευταίος, ο Κωνσταντίνος ο Παλαιολόγος!»

«Πώς;» ρωτούσα εγώ. «Δεν ήσαν Έλληνες; Πώς διοικούσαν λοιπόν την Ελλάδα;»

«Ελέω Θεού, παιδιά μου! Ελέω Θεού!» αναστέναζε ο παππούς. «Αυτό είχαν κατασκευάσει, αυτό έλεγαν! Σαν έσβησε η μεγάλη δόξα των Ελλήνων, οι Ρωμαίοι εύκολα κατέκτησαν τις πρώην κτήσεις των Ελλήνων και για να μην τους αφήσουν να ξανασηκώσουν κεφάλι, αποδυνάμωσαν και τις πόλεις-κράτη, και τον πολιτισμό, και τα σχολεία... Αλλά αυτοί επεκτάθηκαν και στη Δυτική Ευρώπη και κατασκεύασαν ένα απέραντο κράτος-τέρας, το οποίο με νύχια και με δόντια, τότε εδώ και τότε εκεί, ξεσηκωνόταν και κα-

τασπάραζε τις σάρκες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Και τότε ο Μέγας Κωνσταντίνος, που ούτε και Ρωμαίος ήταν, αλλά είχε γεννηθεί στη Ναϊσσό της Σερβίας, σκέφτηκε να χωρίσει την Αυτοκρατορία στα δύο κι αυτός μετέφερε την έδρα του στο Βυζάντιο, καθυπόταξε περισσότερο τους Έλληνες, ανακατεύτηκε με τον χριστιανισμό χωρίς να είναι ο ίδιος χριστιανός...»

«Μα πώς έγινε άγιος;» ξέσπασε ο Μανολίδης.

«Τελευταία στιγμή, χάνοντας σχεδόν την πνοή του, ζήτησε να βαπτιστεί στο κρεβάτι του θανάτου και να κοινωνήσει... Έτσι, δεν μπορούμε να φέρουμε αντίρρηση στην αγιοσύνη του!»

Γέλασε ο παππούς και η γιαγιά του επιτέθηκε, όπως κάθε φορά σε τέτοιες περιπτώσεις. «Άιντε απ' εδώ, που λες και συμμάχησες με τον Αντίχριστο! Τι είναι αυτά που λες μπροστά στα παιδιά;» Έκανε τρεις φορές τον σταυρό της κι άλλες τρεις φορές έφτυσε γύρω της.

Ξαναγέλασε ο παππούς και της απάντησε: «Να λέμε την αλήθεια στα παιδιά, Χαρίκλεια! Αυτή μόνο να λέμε...»

«Και είναι αλήθεια να τους σπείρεις τα ζιζάνια του διαβόλου στις ψυχές τους;»

Η Ιφιγένεια διαμαρτυρόταν: «Μην αρχίζετε τώρα αυτά. Για την ιστορία μας μιλάμε...»

Ο παππούς κοίταξε λοξά τη γιαγιά και συνέχισε: «Και οι άλλοι, οι Παλαιολόγοι, ξέρετε από πού κρατούσε η σκούφια τους;»

«Από πού;» φώναξε ο μικρός.

«Άλλοι λένε από μια πόλη της Ιταλίας με τ' όνομα Βιτέρμπο, που θα πει “παλιός λόγος”.³ Από εκεί πήραν το παρόνομά τους και ήρθαν μαζί με τον Μεγάλο Κωνσταντίνο στο

Βυζάντιο. Άλλοι πάλι λένε πως κατάγονταν απ' τη Μικρά Ασία, απ' το Θέμα των Ανατολικών».

«Και η Μικρά Ασία δεν ήταν ελληνική;»

«Κάποτε ναι. Μα μετά κατέβηκαν άλλα φύλα, μπήκαν πα-
ρακείμενα κράτη, όπως οι Πέρσες και άλλοι, και οι Έλληνες
έφτασαν να είναι μειονότητες, γιατί εκ των πραγμάτων ανα-
γκάστηκαν να φύγουν απ' τα μέρη τους, γιατί τους έσφαζαν,
τους μακέλευαν και ο βυζαντινός στρατός δεν ήταν άξιος να
τους προστατεύσει... Βλέπεις, οι περισσότεροι αυτοκράτο-
ρες είχαν τον νου τους στο χρήμα, άλλοι για να το φυλάνε κι
άλλοι να το σπαταλάνε σε όργια και αργυρώνητους...»

Ο πατέρας φαινόταν πιο συντηρητικός απ' τον παππού
και δεν ήθελε να γίνονται τέτοιες κρίσεις. «Υπήρξαν και χρη-
στοί αυτοκράτορες, οι οποίοι λάμπρυναν το κράτος και την
Αυτοκρατορία, στέριωσαν τον χριστιανισμό, παρά τις αντι-
δράσεις των αιρετικών...»

Σαν ο πατέρας έμπαινε στη συζήτηση, ο παππούς σταμα-
τούσε να μιλάει, γιατί εκείνος είχε σαφώς τις δικές του αντι-
λήψεις για την Ιστορία και δεν ήθελε να δημιουργούνται δια-
ξιφισμοί μέσα στην οικογένεια.

Οι πιο αγαπημένες μας στιγμές κατά τις μεγάλες νύχτες του
χειμώνα ήσαν εκείνες που ο παππούς μάς διηγούνταν πώς οι
πρόγονοί μας είχαν ξεσηκωθεί απ' την Κρήτη και είχαν έρ-
θει στη Μικρά Ασία. Μας άγγιζαν οι διηγήσεις του, κι ο ίδιος
έλεγε πως έπρεπε να γνωρίζουμε το έδαφος, στο οποίο υπήρ-
χαν οι ρίζες μας, και να προσέχουμε τα κλαδιά του δέντρου
τους, που είχαν φτάσει μέχρι τα παράλια της Ιωνίας.

«Αν δεν ξέσπαγε εκείνη η Επανάσταση του Εβδομήντα», έλεγε ο παππούς, «και δε μας ξεσήκωναν οι Ορλόφ, ακόμη στην Κρήτη θα να 'μαστον. Μα βλέπετε, σαν αποτύχαμε ν' αποτινάξουμε τσι Τούρκοι, αυτοί για αντίποινα μας φέρθηκαν πολύ άσχημα και ποιος ν' αντέξει τσι συφορές; Μαζέψαμε τα έχει μας και σαν Ροβινσώνοι ζητήσαμε μια νέα γης...»

Απορούσε ο Μανολιός με τα λεγόμενα του άντρα και τον ρώταγε: «Μα καλά, καλέ παππού... Δεν καταλαβαίνω... Φύγατε απ' τους Τούρκους και πάλι στους Τούρκους ήρθατε;»

Έστριβε το μουστάκι ο παππούς, ως το συνήθιζε, ατένιζε τον μικρό και του απαντούσε: «Γροίκα να ιδείς, Μανολιό. Το Ηράκλειο, ο παλιός Χάντακας, έκανε είκοσι ένα χρόνια να πέσει στα χέρια των Τούρκιδων. Σαν έπεσε, φοβηθήκαμε πως θα μας πετσόκοβαν ούλους. Ε, λοιπόν, δεν έγινε. Εκεί που φέρονταν σκληρά, τους έβλεπες να γαληνεύουν κιόλας. Αυτά μου τα 'παν κι εμένα οι παππούδες μου. Σκλάβοι ένιωθαν οι προγόνι μας, μα και ελευθερίες είχαν και καλλιέργουν τα χωράφια των και τ' αμπέλια των, και ικανοί ήσαν και να πληρώνουν τσι φόροι των, και να δίνουν τα μπαξίσια των στους φοροεισπράκτορες, και να γίνονταν και κλέφτες όποτε τσι βολούσε. Γιατί αν δεν κλέψεις τον οχτρό, πώς θα τον εκδικηθείς αλλιώς;»

Η γιαγιά επενέβαινε τότες να συμπληρώσει αυτά που κι εκείνη είχε ακούσει: «Καμιά φορά οι Τούρκοι το 'παιρναν είδηση κι άρχιζαν φασαρίες. Άλλες φορές αποφάσιζαν οι Κρητικοί να επαναστατήσουν για ψύλλου πήδημα, όπως λένε, και τότες τους κυνήγαγαν, έπαιρναν πιο αυστηρά μέτρα... Αμά, στα πρώτα-πρώτα χρόνια, στέρησαν τη γη απ' τους αγρότες, για να τους εκδικηθούν που τόσο αντιστάθηκαν...»

«Έχει δίκιο η γιαγιά σας», επιβεβαίωνε ο παππούς και

συνέχιζε. «Μη νομίζετε όμως πως κι εμείς ήμαστε καλύτεροι! Το κάθε άλλο. Στη μάχη του Χάντακα, ο ηγούμενος της Μονής Αγκαράθου πολέμησε ηρωικά, τσε λένε πως με τα κεφάλια των Τούρκων που ξεπάστρεψε έστησε ολάκερη ασπίδα για να περάσει ο Βενετός στρατηγός Δελφίνος!»

Πεταγόμενοι εγώ ανάστατος, γιατί δεν μπορούσα να στέρω πώς ένας άνθρωπος του Θεού προέβαινε σε τέτοιες φρικαλεότητες: «Μα πώς είναι δυνατόν; Ο καλόγερος πήρε κεφάλια και μάλιστα τα διαπόμπευσε κιόλας; Εμείς άλλα μαθαίνουμε για τη διδασκαλία του Κυρίου και στα σχολεία και στην εκκλησιά...»

«Πρέπει ν' ασπαζόμαστε την αλήθεια!» απαντούσε ο παππούς που δεν κώλωνε με τίποτα. «Και παπάς-παπάς, αλλά και ξευγάς-ξευγάς! Καλά τα λόγια του Χριστού, μα και τα αισθήματα του ανθρώπου τον παρασύρουν καμιά φορά, εκεί αφού πιστεύει πως δεν πρέπει να πάει ποτέ! Να είμαι τίμιος απέναντι στον Θεό, έκαμαν οι Τούρκοι, μα έκαμαν και οι Έλληνες πολλά... Θα μου πεις από αγανάκτηση και για τη λευτεριά τους... Όμως τσι θηριωδίες κανείς Θεός δε θέλει, ούτε ο δικός μας ούτε ο Αλλάχ...» Αναστέναζε, παράγγελλε στον Μανολίο να του φρεσκάρει τον ναργιλέ και ξανάπιανε την κουβέντα: «Μα ίντα περιμένεις όταν ο άνθρωπος δεν μπορεί ν' αντέξει τον πόνο και τη βάσανο; Λένε πως μόνο σε δέκα μ' έντεκα χρόνια μέσα, κάπου εξήντα χιλιάδες Ηρακλειώτες είχαν ασπαστεί τον μουσουλμανισμό με την ελπίδα να περνούν καλύτερα. Πάει και η πίστη, πάει και ο Χριστός, πάνε και οι μεγάλες προσευχές και τα σταυροπροσκυνήματα! Και το χειρότερο ήταν που κοτζαμάμ λεβέντες έχαναν μονομιάς τη λεβεντιά των, πουλούσαν τσι γυναίκες και τα παιδιά των και ή έπαιρναν των ομματιών των για άλλους τό-

πους ή δήλωναν υποταγή στον Σουλτάνο και τον Προφήτη.⁴ Κι έπειτα, στον Χάνδακα, έφτασε κάποιο πρωινό ο έκπτωτος Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωαννίκιος ο Δεύτερος, ο οποίος κήρυττε στους Κρητικούς πως είχαν χρέος να σκοτώνουν τους απίστους, γιατί έτσι θα εξασφάλιζαν την άφεση των αμαρτιών τους. Μα, δεν είναι αυτά ωραία πράγματα!»

Η γιαγιά συγχυζόταν ως συνήθως με τις αντιλήψεις του παππού. «Μα, χριστιανέ μου», έλεγε, «υποστηρίζεις πως οι Τούρκοι είχαν δίκιο; Πως είχαν δικαίωμα μόνον εκείνοι να σφάζουν και να σκοτώνουν;»

«Ποτές δεν είπα κάτι τέτοιο. Αλλά δεν έλεγε κι ο δικός μας ο Θεός να μακελεύουμε για να πάμε στον Παράδεισο! Και τα 'χω με τους παπάδες, που αυτοί πάντα χαντάκωσαν και πίστη και πατρίδα. Διάβασα την ιστορία, έμαθα... Κανείς δεν μπορεί να με ξεγελάσει όσον αφορά στα κόλπα τους!... Ολόκληρη Βυζαντινή Αυτοκρατορία πήραν στον λαιμό τους και την παρέδωσαν τελικά στους Τούρκους. Τα καμώματά των γνωστά. Από τσι αιρέσεις και τα σχίσματα, μέχρι την επιβολή τους στη διακυβέρνηση του κράτους, είτε με τη Θεοδώρα θέλεις, είτε με οποιουδήποτε, έλεγες, που είχαν συμφέρον να τους προσεταιρίζονται και να κάνουν τα δικά τους...»

Σταυροκοπιόταν η γιαγιά κι έφτυνε στον κόρφο της. Φοβόταν μπας κι ο άντρας της ξώκειλε, μπας και πήγαινε με το μέρος των Τούρκων, μπας και ασπαζόταν μιαν άλλη πίστη.

«Μείνε ήσυχη!» την καθησύχαζε εκείνος. «Με τους κακούς διαχειριστές τα έχω, όχι με τις πατρίδες ούτε με τις ιδέες... Να, οι Ευρωπαίοι ηγεμόνες ανησύχησαν για την επέκταση της Τουρκιάς κι έστειλαν στην Κρήτη και στρατό και χρήματα και σιτάρι, να βοηθήσουν τους Βενετούς, ενώ δεν είχαν βοηθήσει το Βυζάντιο να ορθοποδήσει. Μετά η Γερμανία υπέ-

γγραψε συνθήκη με τον Σουλτάνο, τον αποδέσμευσε απ' τον πόλεμο της Ευρώπης και τον έπεισε με περισσότερα στρατεύματα στον Χάντακα. Εκείνος τότε αποκεφάλισε τον αρχιστράτηγο Χουσεΐν και στη θέση του έστειλε τον Μέγα Βεζίρη του, τον Αχμέτ Κιοπρουλή. Μα αν θέλετε να μάθετε λεπτομέρειες, ανοίξτε ένα βιβλίο της Ιστορίας να τις μάθετε. Αλλά προσέξτε να μην είναι κάλπικο. Να μην το 'χουν γράψει Έλληνες ή Τούρκοι ή άλλοι που τους στηρίζουν, γιατί ο καθένας τους γράφει ό,τι τονε συμφέρει...»

Σ' εμάς, στα παιδιά, άρесе ν' ακούμε για τη γενιά μας, να ριζώνουμε στις ψυχές μας τους προγόνους μας και τα όσα είχαν αυτοί περάσει, μέχρι που με τη σειρά τους είχαν έρθει και είχαν ριζώσει στη Μικρά Ασία, για να τραβήξουν κι εκεί άλλα κακά και καλά, όπως όλοι οι άνθρωποι απανταχού της γης... Ο παππούς δεν κουραζόταν ποτέ να μας τα διηγείται, μ' εκείνο το ιδιαίτερο ύφος του, το οποίο πηγαζε τόσο απ' τις γνώσεις του, όσο και απ' τη συνήθειά του ν' ασκεί κριτική σε άτομα και σε συμβάντα.

«Οι δικοί μας υπέστησαν αρχικά τη μοίρα των», έλεγε ο παππούς, «αν και η μοίρα είναι εφεύρεση των ανθρώπων κι εκείνοι μας την επιβάλλουν, σαν παίρνουν θέσεις και ζητούν άπληστα να είναι μόνον αυτοί απατοί των, και όχι άλλοι. Οι Τούρκοι, σαν μπήκαν στον Χάντακα, δήμευσαν τσι περιουσίες των χωρικών και τσι μοίρασαν συναμεταξύ τους. Τους πρώην ιδιοκτήτες τους μετέτρεψαν σε δούλους και τους έβαλαν και αβάσταχτους φόρους από πάνω, που ονόμασαν τοπράκ βεργκισί! Ο Σουλτάνος εξέδωσε ένα μελικναμέ, ένα διάταγμα δηλαδή, που αφαιρούσε κάθε ιδιοκτησία και τα χτήματα τα μοίρασε τσι αξιωματούχοι του. Αλλά όσο κι αν η Υψηλή Πύλη θέλει να φανεί αξιοπρεπής, οι τοποτηρητάδες

και οι εισπράκτορες των φόρων ανεβάζουν αφ' εαυτών των όλοι τσι φόροι στο τριπλάσιο, έτσι που να θησαυρίζουν αυτοί σε βάρος και των φτωχών δουλοπαρόικων, αλλά και του ίδιου του Σουλτάνου των. Αγανακτούν ακόμη και οι κεχουντάδες, που θα πει οι χριστιανοί πρόεδροι των επαρχιών, και καταγγέλλουν το γεγονός στον Σουλτάνο κι αυτός καλεί στην Πόλη τον πασά Φιντίκ Χατζή Μεχμέτ μαζί με τον δεφτεράρη* του, τον αρχιλογιστή Οσμάν και τσι παίρνει την κεφαλήν! Μα μη θαρρείτε πως οι κετχουντάδες το 'καμαν για καλό των φτωχών! Το 'καμαν για το καλό και το καλύτερο τσι τσέπης των, όπου πίεζαν τους αγρότες να δίνουν σ' αυτούς και τσι δραγουμένους χριστιανούς περισσότερους φόρους και μπαξίσια. Στην Πεδιάδα, λένε, ήταν κετχουντάς ο ίδιος ο επίσκοπος Μελέτιος, απού καταπίεζε οικονομικά το ποίμνιό του. Να, αυτούς τους δασκάλους της πίστης μας καταδικάζω εγώ...»

Έκανε πως δεν καταλάβαινε τις διαμαρτυρίες της γιαγιάς κι ο πατέρας χαμογέλαγε, σαν να του επιβεβαίωνε πως ήταν με το μέρος του, πως έτσι σκεφτόταν κι αυτός. Άλλωστε είχε ακούσει και ο ίδιος τις ιστορίες αυτές πάμπολλες φορές από τον πατέρα του, τον παππού του, ακόμη και τον προπάππου του, τον οποίο είχε προλάβει, έτσι που τις είχε πλέον ενστερνιστεί και τις είχε κάμει κτήμα του. Κι ο παππούς συνέχιζε να εκθέτει τα γεγονότα και τις σκέψεις του κι αναθυμόταν όλα όσα του είχαν πει για τη γενιά του και τις ρίζες της. Διηγούνταν λοιπόν πως η καταγωγή ήταν απ' τον Χάντακα και χανόταν μέσα στον χρόνο και πως ένας γνωστός της γενιάς που διέπρεψε στο Ηράκλειο ήταν ένας πρόγονος που είχε μάθει

* Αυτός που κρατά κατάσπιχα, λογιστής.

«καλά γράμματα», και το γεγονός αυτό το είχε εκτιμήσει η Βενετιά και ο τοποτηρητής τον έστειλε να σπουδάσει ακόμα πιο πολλά στη χώρα του, και σαν γύρισε με βενετσιάνικο αέρα, μπήκε στη δούλεψη των κυβερνώντων και του Κρητάρχη.

Ήταν η εποχή των πρώτων εκατό χρόνων, αφότου οι Βενετοί είχαν καταλάβει την Κρήτη και τα πράγματα δεν ήσαν καθόλου σταθερά. Σαν άρχισαν να 'ρχονται οικογένειες από τη Βενετιά να εποίκισουν το νησί, οι Κρητικοί επαναστάτησαν, προέβησαν σε δολιοφθορές, άρπαξαν τ' άρματα. Σαν πήραν οι κατακτητές τις περιουσίες των εκκλησιών και των μοναστηριών, ξαναθύμωσαν οι πατριώτες, ξεσηκώθηκαν ξανά. Έπειτα καταλάγιασαν για λίγο, μετά ξανασκέφτηκαν να επαναστατήσουν κι άρχισαν οι μεγάλες οικογένειες, όπως των Χορτάτζηδων, των Σκορδύληδων, των Μελισσηνών, των Δρακολεόντων, των Δρακοντόπουλων και άλλων, να κατεβαίνουν και πάλι τότε στον κλεφτοπόλεμο κι άλλοτε στην επανάσταση. Προβλημάτιζαν τους Βενετσιάνους τα πράγματα αυτά, αλλά κι απ' την άλλη είχαν ελπίδες πως μόνοι τους οι Κρητικοί θα τρώγανε τα λυσσιακά τους, γιατί, όπως πάντα ανάμεσα στους Έλληνες, υπήρχαν οι διαφωνούντες με τη θέληση της φυλής και θα έπαιρναν το μέρος των κατακτητών. Έτσι, στα 1266 σχεδιάστηκε μια μεγάλη επανάσταση, η οποία θα πετύχαινε καθώς η Βενετιά βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση με τη Γένουα, αν ο ένας απ' τους πρωτεργάτες της, ο Αλέξιος Καλλέργης, δεν υπαναχωρούσε, ώστε η επανάσταση να πάει καλιά της...

Η επόμενη επανάσταση δεν κόπηκε στον δρόμο κι έφτασε να βγάλει απ' τη μέση χαρίζοντας τον θάνατο και σε αυτόν ακόμη τον Δούκα του Χάντακα και πολλούς ευγενείς, οι οποίοι αποτελούσαν την εξέχουσα τάξη του κατακτημένου

νησιού. Όμως κι αυτή η απόπειρα για λευτεριά πήγε τελικά χαμένη, καθώς πάνω στην έξαρση της απληστίας ο Κωνσταντίνος Ψαρομήλιγγος δολοφόνησε τον Σήφη Χορτάτζη κατά τη μοιρασιά των λαφύρων και ο Αλέξιος Καλλέργης προτίμησε να εγκαταλείψει τους επαναστάτες και να συνταχθεί με τον εχθρό, προκειμένου ν' αποκομίσει τόσο συνολικά, όσο και ατομικά προνόμια, ώσπου και διορίστηκε Κρητάρχης. Οι Χορτάτζηδες ωστόσο και άλλοι οπλαρχηγοί αναγκάστηκαν ν' αποπλεύσουν εν μέσω νυκτός και να καταφύγουν στη Μικρά Ασία, για ν' αποφύγουν την οργή των Βενετών, οι οποίοι φέρθηκαν βάνανυσα στον λαό, δημεύοντας κι άλλες περιουσίες, επιβάλλοντας σκληρότερους φόρους και τιμωρώντας με εκτέλεση πολλούς απ' τους υποκινητές, οι οποίοι δεν μπόρεσαν να ξεφύγουν εγκαταλείποντας το νησί.

«Η κακοδαιμονία των Ελλήνων!» οργιζόταν ο παππούς. «Παντού προδότες και αργυρώνητοι! Μα είναι να μην επισημαίνεις την αλήθεια; Κι όμως, αγαπητά μου παιδιά, οι προδότες τιμούνται σαν ήρωες και οι πραγματικοί ήρωες αποξεχνιούνται κι ούτε καν τους αναφέρουν. Ποιος μιλάει σήμερα για τους Χορτάτζηδες; Μόνο τον Χορτάτζη που έγραψε την *Ερωφίλη* γνωρίζουν και τιμούν. Για τους άλλους, τους ήρωες, τσιμουδιά... Έπειτα μου λέτε εμένα γιατί λέω πολλές φορές πως οι κατακτητές είναι καλύτεροι απ' τους προδότες...»

Στην επανάσταση εκείνη και η δικιά μας η γενιά είχε αρπάξει απ' την αποθήκη τα όπλα κι είχε κατέβει να διεκδικήσει τη λευτεριά της. Και τα αντίποινα που είχε υποστεί ήσαν βαριά και δυσβάστακτα. Μα με τον χρόνο τα πράγματα άλλαξαν προς το καλύτερο, σαν ο Αλέξιος Καλλέργης αποφάσισε να κηρύξει μία δική του επανάσταση και στα 1282, σαν οι Βενετοί αθέτησαν κάποιους απ' τους όρους που είχαν υπο-

γράφει ένεκα των προηγούμενων ξεσηκωμών.⁵ Δεκαεπτά χρόνια διήρκεσε η κατάσταση αυτή – και θα κράταγε ακόμη, όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο παππούς, αν δεν εμφανίζονταν οι Γενουάτες, οι οποίοι προσπάθησαν να καταλάβουν τη Δυτική Κρήτη και ζήτησαν τη συμμαχία του Καλλέργη.⁶ Εκείνος σκέφτηκε καλά τα πράγματα, διείδε λίγες πιθανότητες πραγματοποίησης του σκοπού και ξεκίνησε διαπραγματεύσεις με τους Βενετούς, οι οποίοι αναγνώρισαν για πρώτη φορά τα δικαιώματα του Κρητικού λαού και τον Αλέξιο Καλλέργη σαν Μέγα Άρχοντα και τον κατέγραψαν μάλιστα και στη «Χρυσή Βίβλο Ευγενείας» της Βενετίας τους. Τότες ήταν που επαναστάτησαν ξανά οι πατριώτες, οι οποίοι τον κατηγορήσαν για προδοσία και ιδιοτέλεια κι επιχείρησαν να τον δολοφονήσουν, και τελικά σκότωσαν τον γιο του Αντρέα.

Απ' το 1319 μέχρι και το 1333 υπήρξε ησυχία στην Κρήτη. Οι Κρητικοί κοίταζαν τη δουλειά τους και οι Βενετοί έκαναν σε πολλά «τα στραβά μάτια». Κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων, ο Μανόλης Σπινθουράκης –πρόγονός μας– διέπρεψε στα γράμματα και ο Δούκας που έμαθε για τη φιλομάθειά του τον έστειλε να εκπαιδευτεί περισσότερο στη Βενετία. Σαν γύρισε, πήρε μια θέση γραμματέα και αποκτώντας την εμπιστοσύνη των ιθυνόντων εκεί, κατόρθωσε να βοηθήσει ουσιαστικά τους συμπατριώτες του, μετριάζοντας τα αυστηρά μέτρα εναντίον τους και εξυπηρετώντας πολλούς σε διάφορες υποθέσεις τους.

«Τι άλλο να σας πω για τους Καλλέργηδες;» κόρωνε ο παππούς. «Πέρα απ' τον Βάρδα που το έλεγε η λιονταρίσια καρδιά του, οι γιοι και τα αγγόνια του Αλέξιου τα ίδια καμώματα μ' εκείνον συντελούσαν. Υπηρετούσαν τσι Βενετοί κι άμα των συνέφερε διαφορετικά, πήγαιναν και ανάντιά των, όπως

σαν ξεσηκώθηκαν οι Βενετοί φεουδάρχες κατά της Γαληνοτάτης, γιατί τους έβαλε πρόσθετους φόρους να ανακατασκευάσουν το λιμάνι του Χάντακα. Οι επαναστάτες έκλεισαν στη φυλακή τον Δούκα Δάνδολο και τους άλλους αξιωματούχους και ανακήρυξαν Δούκα τον Μάρκο Γραδενίγο που έκαμαν Διοικητή Κρήτης κι έθεσαν το καθεστώς κάτω απ' την προστασία του Αποστόλου Τίτου. Ο πρόγονός μας Μανολιός Σπινθουράκης, που πλησίαζε τότε τα εξήντα, διώχθηκε και η οικογένεια πέρασε δύσκολες στιγμές. Μετά έφτασαν μιστοφόροι απ' την Ιταλία κι έπνιξαν την επανάσταση και τον νέο Δούκα και τους Καλλέργηδες και όσους άλλους, και η σφαγή ήντονε μεγάλη τόσο, που ο νέος Προβλεπτής, ο Ιουστινιάνης, να μηνά στη Βενετιά πως η Κρήτη δε θα ξανασηκωνε κεφάλι γιατί δεν είχε πια οπλαρχηγούς!»

Ο Μανολιός, που πάντα άνοιγε το στόμα του σαν ο παππούς κατέληγε σε καταλυτικά γεγονότα, ρώταγε: «Και, παππού, καλέ παππού, δεν ξανάγινε επανάσταση; Σταμάτησε ο πόλεμος;»

«Μικροπράγματα από εκεί και πέρα, γιε μου. Η Κρήτη πέρασε ειρηνικά χρόνια, κι όσοι είχαν μυαλό σπούδασαν, πήγαν και στη Βενετιά, μα πάντα ο πόθος για τη λευτεριά υπήρχε στις ψυχές των Κρητικών. Η γενιά μας αυγάτισε, τα πράγματα καλυτέρεψαν, κάποιοι νέοι πήγαν κι αυτοί στη Βενετιά και σπούδαξαν κι επήραν θέσεις, και κανείς δεν περίμενε πως απ' τη μία σκλαβιά θα πέφταμε στην άλλη. Μα ενδιάμεσα έπεσε θανατικό από μια μαύρη αρρώστια που τη λένε χολέρα⁷ και ο Χάντακας έχασε τον μισό του πληθυσμό κι εμείς, στην οικογένεια, κάπου δέκα νοματαίους. Και τότες κυκλοφόρησαν και πολλά στιχάκια απού έδειχναν το κακό, όπως αυτό που έλεγε: *Και αρρώστησ' όλος ο λαός κι οι άρχοντες εκείνοι/σχεδόν ότι εκινδύνευσε κανείς μην απομείνει*».

Μια αρχοντική οικογένεια της Σμύρνης, με ρίζες απ' την Κρήτη, βιώνει το 1922 την καταστροφή της πόλης όπου ζει. Μέσα από τον ορμημαγδό η οικογένεια θα βγει αποδεκατισμένη και όσοι καταφέρουν να επιβιώσουν θα καταλήξουν ύστερα από ένα επώδυνο ταξίδι στην Κρήτη και στον Πειραιά. Μαζί με άλλους εκπατρισθέντες θα παλέψουν με χίλιες αντιξοότητες και θα δημιουργήσουν μια νέα ζωή, χωρίς ποτέ να βγάλουν από την καρδιά και τη μνήμη τους την κορωνίδα των μικρασιατικών πόλεων και χωρίς να επουλωθούν οι πληγές του ξεριζωμού.

Ο συγγραφέας περιγράφει με μελανά χρώματα τις τραγικές στιγμές ενός ολέθριου πολέμου, σπιγματίζει, βασιζόμενος σε ιστορικά στοιχεία, τους πρωτεργάτες του ολοκαυτώματος, επιρρίπτοντας ευθύνες σε όλους όσους ήταν υπαίτιοι για τα τραγικά γεγονότα, και δικαιώνει τα θύματα της καταστροφής, η οποία σημάδεψε ανεξίτηλα την Ιστορία.

ISBN 978-618-01-0284-0

9 786180 102840

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 13763

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

ΤΑΤΟΪΟΥ 121, 144 52 ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΤΗΛ.: 210 28 04 800 • FAX: 210 28 19 550

www.psichogios.gr • e-mail: info@psychogios.gr

Ε Σ Ε Ι Σ Κ Ι Ε Μ Ε Ι Σ Π Α Ν Τ Α Σ ' Ε Π Α Φ Η